

Hvideslægten i Naturparken

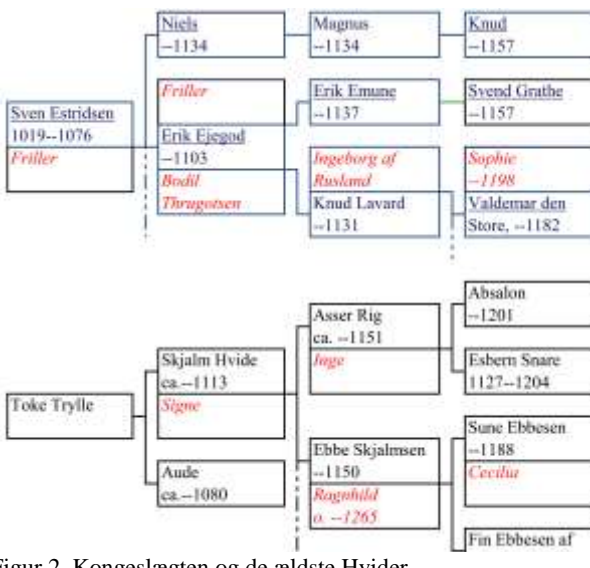
Kong Erik Ejegod var ifølge Saxo født i Slangerup. Her opførte hans slægt, Valdemarerne, et kloster efter hans mor. Hun var en af de mange adelsdøtre, som Svend Estridsens fik barn med. Erik Ejegod er sandsynligvis vokset op i Slangerup hos moderen, da faderen rejste rundt i landet, som kongerne gjorde på den tid.

Figur 1. Jørlunde Kirke opført ca. 1100 helt i frådsten.

Hvideslægstens stamfar, Skjalm Hvide, som levede omkring år 1100, antages at komme fra Alsted Herred ved Fjenneslev og Sorø, hvor sønnerne oprettede Sorø Kloster.

Der ses i de følgende 100 år et tæt sammenhold mellem Valdemarerne og Hviderne. Skjalm Hvide optrådte som Erik Ejegods stedfortræder på Sjælland. Både Knud Lavard og hans søn, Valdemar den Store, boede en tid som børn hos

Figur 2. Kongeslægten og de ældste Hvider.

Hviderne – et følgeskab, som varede indtil kirkekampene og mordet på Erik Klipping. Det må derfor anses for et ejendommeligt tilfælde, at Skjalms børn øjensynligt ejede hele herredsbyen Jørlunde med den store frådstenskirke, som lå kun 3 kilometer fra torpen Slangerup. Sammenfaldene kan skyldes, at en kvinde på kongens mors side blev gift med Skjalm eller hans far, så landsbyen blev mødrene arv i Hvide-slægten. Hvorfor nævnte Saxo aldrig årsagen til fællesskabet mellem de to slægter, som han ellers svælgede i?

Ærkebispens Saxo ville næppe skrive sort på hvidt, at den svenske kong Sverker, som Hviderne på den tid støttede i tronkampe, i så fald var født i strid med reglerne om kirkeligt incest, der forbød ægteskab inden for 7 slægtsled - selv om de var ved at blive lempet. Dette kan være årsagen til, at sammenhængene er så uklare og udokumenterede, trods en måske enkel og sandsynlig forklaring.

Uanset årsagen til ejerskabet ser det ud til, at Hviderne bredte sig over hele Naturparken, hvor de kunne hindre trafik på hovedruterne nordfra mod Roskilde og Ringsted – og måske opkræve afgifter ved tunneldalenes få overgange. Det er i alt fald det mest sandsynlige formål med den kædelignende koncentration af befæstede gårde ejet af Hviderne, som ses langs tunneldalene.

Figur 3. Befæstede gårde i Naturparken og omegn.

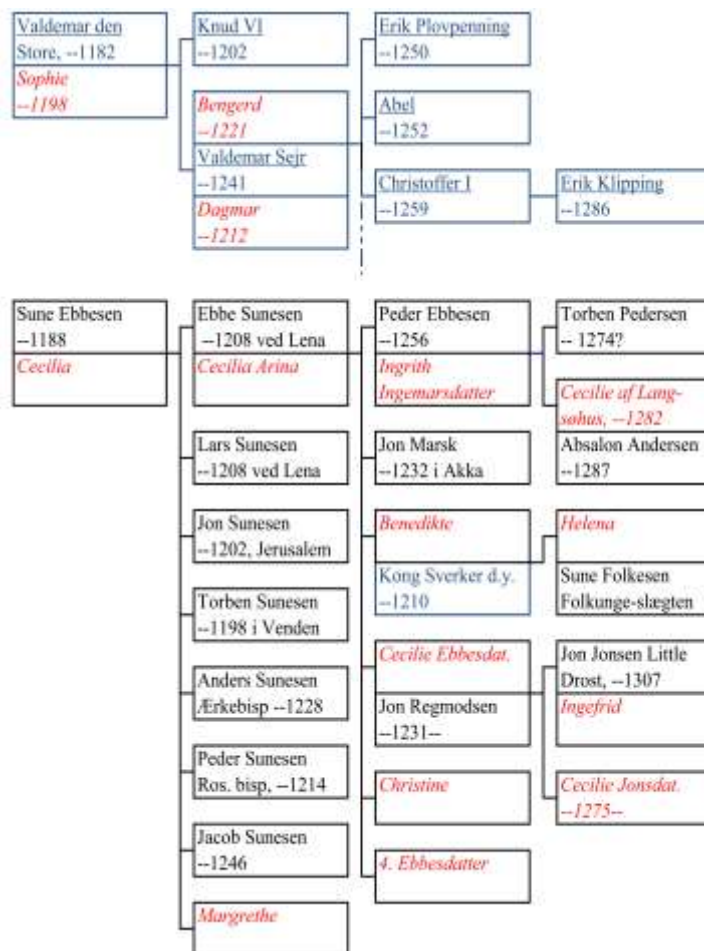
Figur 4. Bastrup Sø og Bastruptårnet. Opført før 1130 nær det tørre vandskel over Mølleåens tunneldal. Se artikel.

En Ebbe af Bastrup, som omtales i 1130, menes at være første omtale af Ebbe Skjalmsen, lillebror til Absalon og Esbern Snares far, Asser Rig. Det synes at være ham, der har opbygget det store godskompleks i Naturparken. Han støttede Erik Emune, som ifølge Saxo fratog sine fjender deres ejendom i den første borgerkrigsperiode som forbrudt gods. Han har antageligt givet en del gods til sine hjælpere som belønning, siden den øvrige sjællandske adel på landstinget ville konfiskere Hvidernes ejendom, da Erik førte krig i Jylland. Erik kom derfor i hast tilbage og fik sat adelen på plads. Siden blev Ebbe hærfører og nærmeste rådgiver for Erik Emunes søn, Svend Grathe, som indtil Ebbes død var forbundsfælle med Valdemar. Ebbe har således haft alle muligheder for at samle gods. Bastruptårnet var dog sandsynligvis et kongeligt vagttårn, som er omtalt i særskilt artikel.

Figur 5. Knardrupgård, som var Suneslægtens hovedgård. Gården blev konfiskeret ved mordet på Erik Klipping og blev skænket til cistercienserne som kloster.

Senere byggede Ebbe eller hans søn Sune Knardrupgård, som ligger 800 meter syd for Naturparken. Den blev slægtens vigtigste hovedgård i Nordsjælland, og både Sune og hans egen søn Ebbe nævnes flere gange med tilføjelsen ”af Knardrup”. Hans søn Sune fik som Valdemars rådgiver sammen med fætrene Absalon og Esbern Snare derfor samme muligheder for at samle gods som faderen – vi ved således, at Absalon fik en stor godsgave af Valdemar, idet den omtales videregivet til kirken. Sune omtales som Danmarks største jordejer på den tid med godset koncentreret på Alsted-egnen og i og omkring Naturparken.

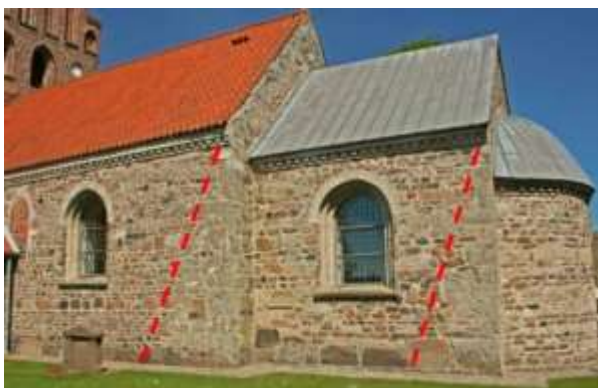

Figur 6. Kongeslægten og Sune Ebbesens slægt.

Der er således meget stor sandsynlighed for, at Ebbe Skjalmsen og sønnen Sune Ebbesen blev godssamlere på denne vis og lagde grunden til den strategiske ”borgkæde” langs tunneldalene i borgerkrigenes tid ved at holde på ”den rigtige hest”. Det er da også efterkommernes navne, som

knyttes til de fleste af hovedgårdene i den sparsomme dokumentation.

Sune Ebbesen havde 7 sønner og en datter. Ejerforholdene i Værløse tyder på, at arven er spredt over alle børnene efter de senere landsloves arveregler. Knardrup blev arvet af hans ældste søn Ebbe, mens Kollekolle blev arvet af Lars. Jacob arvede Ledøje. Jon arvede sandsynligvis det, der blev til Jonstrup – ikke Jon Jonsen Little, som to generationer senere arvede Lille Værløse sammen med sin søster fra Cecilie, datter af Ebbe. Værløse Kirke er tydeligvis bygget af Hviderne, da den var udsmykket af Hvidernes Jørlunde-mester. En rig kvindes grav fra den tid er fundet i kirken.

Figur 7. Værløse kirke. Apsis, kor og skib bygget 1130-1160. Farum Kirke bygget i 1130'erne. Begge kirker er bygget i marksten med hjørner af udhuggede kalk//frådsten. Siden er tage og vinduer ændrede, og tårn og våbenhuse tilbyggede.

Farums usædvanlige struktur med 42 lige små gårde tyder på, at landsbyen tidligt er blevet givet som gave til Roskildebispen, som anførte den i bispegodset i jordebogen omkring 1370. Det understøttes af, at kirken er bygget som Værløse

Kirke, at kalkmalerierne kan minde om Hvidernes Finja-mester, og at døbefonden omkring år 1200 er hugget af stenhuggerne i Lund Domkirke på det tidspunkt, hvor Sunes søn, Andreas, blev ærkebiskop. Måske var det en af de to bispebrødre, Andreas og Peder Sunesen, der skænkede sin arvelod i Farum til Roskilde Domkirkes bispestol, ligesom forgængeren Absalon gjorde med Valdemars gave.

Figur 8. Tv. rester af kalkmaleri i Farum Kirkes apsis. Motivet er Majestas Domine. Over vinduet skulle Kristus trone på himmelbuer. På siden ses resterne af evangelisten Marcus og en løve med evangeliet. Et motiv som Hviderne altid benyttede på den tid. Skyldes muligvis Finja-mesteren, som også malede i Fjenneslev. Th. Farums døbefont i skånsk sandsten fra Lund Domkirkes stenhuggerværksted først i 1200-tallet.

Ebbe Sunesens datter blev gift med den svenske kong Sverker den yngre, der var blevet opdraget hos Hviderne efter mordet på hans far, hvis mor var af Hvideslægten. Ebbe og hans bror Lars drog i januar 1208 til Sverige med deres hær for at støtte Sverker, men de blev begge dræbt ved Kungslena. Det gav anledning til en dansk og en svensk folkevise med en dansk tekst om hærens hjemkomst til Knardrup:

*”De vare otte tusinde mand,
da de af Danmark for hen.
Vel næppelig fem og femti mand
kom hjem til landet igen.
::Thi føre riddere deres skjold,
der græder så mangel::*

*Imellem bjerge og dybe dale
der gjalde både ugle og ørn.
Der græde så mangel enke
og halv flere faderløse børn.*

*Imellem bjerge og dybe dale
der gjalder både ugle og ravn.
Der græde så mangen smuk fæstemø,
haver mistet sin fæstemand.*

Figur 9. Kungslena i Västergötland, hvor Ebbe og Lars Sunesen drog op midt om vinteren og blev dræbt med en del af hæren.

*De fruere stande udi højenloft,
de vente, deres herrer skal komme.
Men hestene de kom blodige hjem,
og sadlerne vare tomme.”*

En tragedie for Knardrup-Værløse, men sandsynligvis med stærkt overdrevne tal. Folkevisen er nemlig først nedskrevet i 1500-tallet.

Figur 10. Mindeobelisken for slaget, som svenskerne behandler som en sejr over kongeriget Danmark.

Ebbe blev fulgt af sønnen Peder på Knardrupgård. Det nævnes senere, at Peder var kongelig foged og han havde en nøgle i sit våben – muligvis bl.a. på Bastrup, der som nævnt kan have været et kongeligt vagttårn.

Peder blev afsat som foged, da hviden Niels Stigsen blev afsat som biskop i Roskilde.

Det var begyndelsen til den såkaldte kirkekamp – startskuddet til konflikten mellem kongen og kirkens Hvidebisper, som blev støttet af nogle grene af Hviderne. En væsentlig årsag var, at kongen var ude efter kirkens værdier, fordi kongemagten ikke mere fik plyndringsindtægter fra Østersøtogterne, hvor alle efterhånden var så kristne, at togterne ikke mere kunne kaldes korstog.

Peders datter, Cecilie, og svigersønnen, Anders Absalonsen, nævnes i forbindelse med voldstedet Langesøhus i Naturparken, som åbenbart har hørt med til godset. Vi ved ikke andet end, at Erik Klipping var på besøg – antageligt på grund af fredsforhandlinger. Se særskilt artikel.

Figur 11. De sammensvorne rider fra Finderup Lade. Maleriet skal forestille Marsk Stig på den hvide hest, men mon ikke mordet snarere blev begået af en gruppe lejermordere under ledelse af væbneren Arvid Bentsen for de dømte.

Freden holdt ikke, og i 1286 blev Erik Klipping myrdet i Finderup Lade. En gruppe Hvider og deres allierede blev dømt for mordet – og intet tyder på deres uskyld – jfr. undertegnede artikel i ”Siden Saxo” 2015-2. Ved samme lejlighed blev Knardrup øjensynligt inddraget som forbrudt gods, hvilket også gjaldt Absalon Andersens ejendom – så Naturpark-Hviderne har altså været på kirkens side, som på den tid var repræsenteret ved ærkebispens Jens Grand – tipoldebarn af Sune Ebbesen.

Figur 12. Koret i Roskilde Damkirke med domkapitlets stole.

Jon Jonsen Little forblev imidlertid kongetro og drog i en høj alder til pavestolen for at deltage i retssagen mod Jens Grand. Oprindeligt havde han som sagt arvet 2/3 af Værløse fra sin mor, men han mageskiftede allerede i meget ung alder ejendommen til Esrum Kloster – antageligt fordi han var født skåning på fædrene side. Han nedsatte sig senere i Hørsholm og havde nu pludseligt et stort gods i Nordsjælland – herunder en del af Naturparken. Måske skete det efter samme model som Ebbe Skjalmsen og Sune Ebbesen – kongelige belønninger ved konfiskationerne efter kongemordet. Familien fik da også siden travlt med at skænke en stor del af godset til Esrum Kloster.

Erik Klippings søn, Christoffer, beholdt selv Knardrupgård og skænkede den senere til Sorø Kloster, som dannede et nyt kloster på stedet. I de urolige år efter Erik Menveds død blev det dog en kort tid erobret af Knud Porse og Barnum Eriksen (langt ude Hvide-arving), som midlertidigt smed munkene ud.

I 12-1300-tallet blev der testamenteret store godsgaver til kirken – særligt Roskilde Domkirke – og for Jon Jonsen Littles vedkommende Esrum Kloster. Godsgaverne til Roskilde Domkirke blev dog stadig forvaltet af Hviderne, da samtlige Roskilde-bisper og næsten alle ærkebisper fra Absalon til Erik Klippings død var Hvider. Da Hvideslægtens sammenhold efter mordet gik i opløsning og nogle fik deres gods konfiskeret, forsvandt det store Hvidegods i Naturparken. I stedet tog Roskildebispen over – især i Naturparkens østlige del, hvor administrationscentrene var Slagslunde, Farumgård og Hjortholm. Efter reformationen blev det gamle Hvidegods på den måde kongeligt ryttergods.

Kilder fremgår af kapitlet om middelalderen i FuresøHistorien, 2012.

Troels Brandt - 15.5. 2015

Figur 13. Farumgård. I forgrunden sandsynligvis dammen til den vandmølle, som nævnes i Roskoldebispens jordebog. Gården var administrationsgård for kirkegodset nord for Mølleåen.

Figur 14. Roskildebispens Hjortholm, som blev ødelagt ved reformationen. Oprindeligt Lars Sunesens ejendom, som blev skænket til kirkerne. Herfra styrede man bl.a. kirkegodset syd for Mølleåen – herunder Værløse.